

tussen

Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 18

3 ● 2019

Fred Koning

● Foto's: Fred Koning.

Hoe het paapje verdween uit de

● Paapje (1965).

In de tweede helft van de vorige eeuw verdween het paapje geleidelijk aan als broedvogel uit de duinstreek. Wat was er aan de hand? Een terugblik met historische broedgegevens.

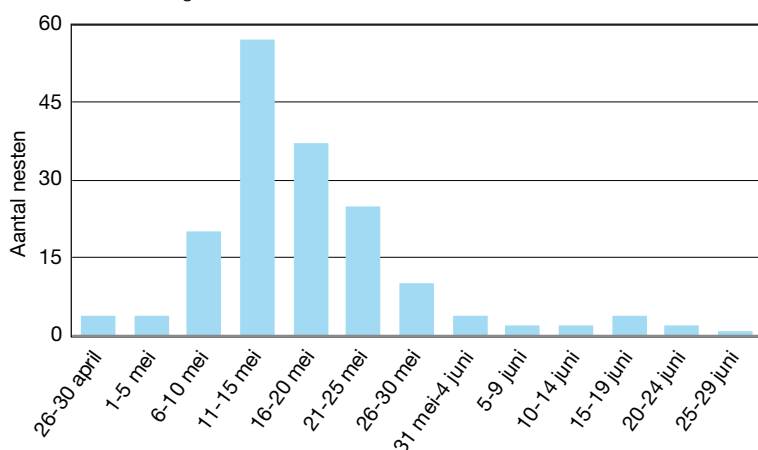
Tapuiten, roodborsttapuiten en paapjes waren kenmerkende soorten van duingraslanden. De tapuit geeft de voorkeur aan de duinen met een lage vegetatie, het paapje daarentegen aan vochtige valleien met een weelderige vegetatie (Van Oosten, 2016, 2018). De roodborsttapuit neemt een tussenpositie in. In de loop van de tweede helft van de vorige eeuw verdween het paapje geleidelijk aan als broedvogel uit de

duinstreek. Tegenwoordig wordt er niet meer gebroed (Van Dijk, 2018). Intensieve landbouw, verbossing, veranderingen in de vegetatie en mogelijke slechte omstandigheden in het overwinteringsgebied worden het meest aangevoerd als oorzaken van achteruitgang voor de paapjes die buiten de duinen broedden. We weten eigenlijk weinig over de toenmalige broedgegevens van de paapjes in de duinen. Was de

duinen

● Datum van eerste eileg van paapjes van 172 nesten in de duinen langs de Hollandse kust tussen 1960 en 1980.

Plaats	ei	ei?	jong
Ameland	6,25 (4)	5,88 (57)	5,74 (54)
AWD	5,95 (19)	5,63 (99)	4,93 (96)
Zwanenwater	5,66 (3)	5,41 (29)	4,23 (30)
Berkheide	-	4,86 (7)	4,50 (6)

● Gemiddelde legsel- en broedselgrootte van het paapje in de duinen van Ameland, AWD en Zwanenwater 1960-1980 (Berkheide: 1962).

ei = nesten met alleen eieren gevonden, ei? = nesten met eieren en jongen, jong = aantal jongen. Tussen haakjes het aantal onderzochte nesten.

reproductie er lager dan in andere gebieden?

Tussen 1960 en 1980 vond ik 205 nesten van paapjes in de duinen langs de Hollandse kust. De belangrijkste gebieden waren de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) (106), het Zwanenwater (30) en de duinen op Ameland (61).

Grondbroeder

Nesten van paapjes zijn met veel geduld op te sporen door de vogels te volgen vanaf een hoog duin in de omgeving. Tijdens het broeden bewaakt het mannetje het wijfje, ook als zij het broeden onderbreekt om voedsel te vergaren. Hij begeleidt haar na afloop naar het nest. Dicht

bij het nest is meestal een uitkijkpost vanwaar zij naar het nest vliegt. Aan de alarmroepjes van de ouders kun je vaak vaststellen of er eieren of jongen zijn. Het heftigst zijn deze als er net uitgekropen of uitgevlogen jongen zijn die men ook kan horen roepen. De jongen verlaten het nest voordat zij kunnen vliegen en verstoppelen zich in de dichte vegetatie rondom het nest.

Het paapje is een grondbroeder. De nesten liggen zeer goed verstopt in dichte vegetatie van kruipwilg, dauwbraam en grassen. Vooral liggend gras vormt vaak een dakje boven het nest dat daarom meestal niet van boven af

zichtbaar is en soms zelfs een soort tunneltje vormt. Slechts eenmaal vond ik een nest op 20 cm boven de grond in dicht gras onder een kleine dode duindoorn. In de kalkarme duinen (Zwanenwater, Ameland) wordt het nest vaak verstopt onder heide, kraaiheide en gras.

Legperiode

Paapjes produceren slechts één legsel per jaar. Wel worden vervollegsels gemaakt als een broedpoging is mislukt. De meeste paren beginnen in de tweede helft van mei met de eileg. De vroegste edatum was 25 april (figuur). Als er na half juni nog wordt gebroed betreft dit bijna allemaal vervollegsels.

● Paapje (1965).

Legsel- en broedselgrootte

Paapjes leggen prachtig dofgroene eieren met soms een paar lichtbruine vlekjes rond het stompe einde; meestal 5 tot 7 eieren. De

weiden met 5,7 ei per nest.

In de loop van het seizoen neemt de legselgrootte af. Legsels geproduceerd na 15 juni waren gemiddeld 4,57 ei per nest ($n=7$) en werden

succes. Deze cijfers, behalve die van het Zwanenwater, komen sterk overeen met de broedselgrootte van gemiddeld 5,2 jongen van studies uitgevoerd in acht verschillende landen in Europa.

Een wat minder rigoureuze maai- en begrazingsbeheer zou niet alleen voor paapjes maar ook voor sprinkhaanzanger en grasmus gunstig zijn.

meeste nesten werden gevonden in de periode dat de paapjes jongen hadden. Omdat niet uitgekomen eieren meestal in het nest achterblijven is in de tabel ook een geschatte legselgrootte opgenomen (eieren en jongen samen). Vanwege het verlies aan jongen in de eerste dagen na het uitkomen is dit cijfer iets lager dan dat van de nesten die ik met volledige legsels vond. Deze cijfers zijn in overeenstemming met onderzoeken van Schmidt & Hangte (1954) in Duitsland in extensief begraasde

meestal gemaakt nadat een eerdere broedpoging was mislukt. Tweede legsels zijn nooit gevonden. Tijdens het grootbrengen van de jonge vogels treden verliezen op, die aanmerkelijk verschillen tussen de gebieden. De hoogste broedselgrootte, het aantal jongen per geslaagd broedsel, was die van Ameland ($n=54$) met 5,74 jongen. De nesten op Ameland lagen in nattere duinvalleien dan die in de andere gebieden, wat mogelijk de oorzaak was van het hogere broed-

Achteruitgang

In de 19de eeuw wordt het paapje genoemd als broedvogel in de duinen, maar of de soort talrijk of schaars was werd niet vermeld (Schlegel, 1878). De duinen waren in die tijd nat met een heel rijke kruidenvegetatie. Vanaf 1925 begon het duin (AWD) door de waterwinning te verdrogen. Hoeveel paapjes in de vooroorlogse jaren in de AWD hebben gebroed is onbekend. Op basis van een vrijwel complete telling in 1962 wordt het hoogtepunt van de naoorlogse populatie paapjes in de AWD – halverwege de jaren 60 – geschat op 60 à 70 broedpaar. Eind jaren 60 was er al een achteruitgang, want in 1970 schatten

● Paapje (1965).

we de populatie op 40-50 paar. Het laatst bekende broedgeval in het Noord-Hollandse deel van de AWD – een nestvondst – was in 1989. In 1993 broedden de laatste paapjes in het Zuid-Hollandse deel van de AWD (BMP-data).

Biotoop en beheer

Paapjes broedden in de duinen in vochtige graslanden met een weelderige vegetatie van grassen, kruipwilgen, heide of kraaiheide. In het territorium moeten een aantal planten of struiken zijn die als uitkijkpost gebruikt kunnen worden. Zij zijn van essentieel belang. In deze open valleien broedden de paapjes vaak met meerdere paren bij elkaar. In de AWD werden in de jaren tachtig deze ruige graslanden gezien als resultaat van de depositie van nutriënten uit de lucht en als ongewenst beschouwd. Deze stukken worden sindsdien vaak jaarlijks gemaaid – en het maaisel afge-

voerd – of begraaasd. Tegenwoordig worden in het kader van Life+ en bestrijding van exoten grote stukken duin geplagd om de dynamiek terug te krijgen en pionierplanten een kans te geven. Dit had tot gevolg dat veel gunstige vegetaties voor paapje, grasmus en sprinkhaanzanger verdwenen. Ook in het Zwanenwater zijn alle valleien waar paapjes broedden ongeschikt geworden door het beheer van jaarlijks maaien en begrazen. Goed ontwikkelde ruigtes met grassen, kruipwilg en dauwbraam zijn veranderd in vlaktes met lage grassen, zeggen en orchideeën. Andere factoren zoals de sterke achteruitgang van biomassa aan insecten kunnen ook een rol gespeeld hebben bij het verdwijnen van de paapjes (Hallmann *et al.*, 2017). In Duitsland (Einstein, 2015) en Zwitserland (Horch & Spaar, 2015) wordt veel aandacht besteed aan het herstellen van de vegetatie van

gebieden om de populaties paapjes te beschermen. Dit levert kennis en ervaring op waar we ons voordeel mee kunnen doen. Een wat minder rigoreus maai- en begrazingsbeheer zou niet alleen voor paapjes maar ook voor de andere bovengenoemde soorten als sprinkhaanzanger en grasmus gunstig zijn. Mannetjes paapjes blijven in het voorjaar soms enkele dagen zingen maar vertrekken dan weer. Duinvalleien zouden meer met rust moeten worden gelaten; goede kans dat een paartje paapjes dan op een dag besluit te blijven.

Fred Koning
fredjkoning@gmail.com

Literatuur

- DIJK, A. VAN, 2018. Paapje *Saxicola rubetra*. Pp. 516-517 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland, Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- EINSTEIN, J., 2015. Das Braunkehlchen (*Saxicola rubetra*) am Federsee: Bestandsentwicklung, Habitatwahl und Schutzmassnahmen. In H.V. Bastain & J. Feulner (eds.), *Living on the Edge of Extinction in Europe*. Proceedings volume to the 1st European Whinchat Symposium: 293-294.
- HALLMANN C.A. et al., 2017. More than 75 percent decline over 27 years in total flying insect biomass in protected areas. *PLoS ONE* 12: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0185809>.
- HORCH, P. & R. SPAAR, 2015. Die Situation des Braunkehlchens in der Schweiz, getestete Formermassnahmen und Ergebnisse. In H.V. Bastain & J. Feulner (eds.), *Living on the Edge of Extinction in Europe*. Proceedings volume to the 1st European Whinchat Symposium: 284-292.
- OOSTEN, H.H. VAN, 2016. Comparative breeding biology of three insectivorous songbirds in Dutch dune grasslands. *Ardea* 104(3): 199-212.
- OOSTEN, H.H. VAN, 2018. De Tapuit. Uitgeverij Atlas.
- SCHLEGEL, H., 1878. De Vogels van Nederland. Funke, Amsterdam.
- SCHMIDT, K. & E. HANGTE, 1954. Studien an einer farblich beringten Population des Braunkehlchens (*Saxicola rubetra*). *J. Orn.* 95: 130-175.